

1. Metodika

Analýza „**Hlavní tendence vývoje tržních služeb od roku 2000**“ vychází především z výsledků zpracování ročních strukturálních šetření a je zaměřena na rozbor a popis hlavních vývojových trendů v ekonomických činnostech souhrnně označovaných jako tržní služby. Jako doplňkové zdroje informací jsou použity výsledky statistiky národních účtů, statistiky zaměstnanosti a ročenky ČSÚ. Soustředí se na období let 2000 – 2005.

1.1 Vymezení základních pojmů

Pojem **služby** není jednoznačně definován v rámci Odvětvové klasifikace ekonomických činností (dále OKEČ), proto jeho používání může v různých kontextech mít různý obsah. V užším pojetí, které budeme používat v této analýze a které je v rámci české statistiky nejrozšířenější, zahrnují služby následující oddíly (dvoumístné kódy) OKEČ:

- 70 – Činnosti v oblasti nemovitostí
- 71 – Pronájem strojů a přístrojů bez obsluhy, pronájem výrobků pro osobní potřebu a převážně pro domácnost
- 72 – Činnosti v oblasti výpočetní techniky
- 73 – Výzkum a vývoj
- 74 – Ostatní podnikatelské činnosti
- 75 – Veřejná správa a obrana; povinné sociální zabezpečení
- 80 – Vzdělávání
- 85 – Zdravotní a sociální péče; veterinární činnosti
- 90 – Odstraňování odpadních vod a odpadů, čištění města, sanační a podobné činnosti
- 91 – Činnosti odborových, profesních a podobných organizací jinde neuvedených
- 92 – Rekreační, kulturní a sportovní činnosti
- 93 – Ostatní činnosti jinde neuvedené

Pro rozlišení **tržních a netržních služeb** je důležité, zda účelem výkonu ekonomické činnosti subjektů je dosažení zisku. Zjednodušeně lze říci, že rozpočtové a příspěvkové organizace, obecně prospěšné společnosti, nadace a podobné subjekty jsou zahrnuty v rámci netržních služeb. Oddíly OKEČ 75 a 91 jsou téměř výhradně tvořeny subjekty netržního charakteru a v rámci tržních služeb je zastoupení těchto oddílů OKEČ mizivé. Údaje za tyto oddíly OKEČ jsou uváděny pouze v rámci celkových přehledů.

Pro přesné vymezení tržních a netržních jednotek je používán atribut **institucionální sektor**, kterým se vymezují soubory jednotek se stejným ekonomickým chováním a základními ekonomickými funkcemi.

Tržní služby ze sektorového pohledu zahrnují sektory:

- **nefinančních podniků – (S. 11):** Základní charakteristikou subjektů patřících do sektoru 11 je produkce výrobků a nefinančních služeb. Z hlediska právní formy jsou ekonomické subjekty tvořeny zejména společnostmi s ručením omezeným, akciovými společnostmi, družstvy, komanditními společnostmi, veřejnými obchodními společnostmi a podobně a jsou zapsané v obchodním rejstříku. Sektor nefinančních podniků je členěn na:
 - o subsektor S.11001 - nefinanční podniky veřejné (podniky, kde majoritním vlastníkem je stát nebo obec)
 - o subsektor S.11002 – nefinanční podniky soukromé (podniky ve vlastnictví domácích vlastníků nebo smíšeném vlastnictví, kde podíl zahraničního subjektu na základním kapitálu je minoritní – v rozmezí 10 až 49 %)
 - o subsektor S.11003 - nefinanční podniky pod zahraniční kontrolou (podniky, v nichž zahraniční vlastník má majoritní podíl na základním kapitálu, tj. 50 a více %)
- **domácností – (S.14):** Ze sektoru domácností patří do tržních služeb drobní podnikatelé produkující tržní výrobky a služby (subsektory S.141 a S. 142). Z hlediska právních forem se jedná o fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku podnikající většinou na základě živnostenského zákona nebo jiných zákonů (advokáti, lékaři, auditoři).

1. 2 Popis ročních strukturálních šetření

Současný systém ročních strukturálních šetření se datuje od roku 1997. Šetření vychází z výkazů P4-01 a P5-01. Je základem pro plnění požadavků Nařízení Evropské rady č. 58/97 o ročních strukturálních šetřeních a je také jedním z hlavních zdrojů pro sestavení statistik národních účtů. Šetření jsou společná pro všechna produkční odvětví – průmysl, zemědělství, stavebnictví, obchod, dopravu a tržní služby. Obsah a rozsah dotazníků byl přizpůsoben rozdílným účetním systémům a také zohledňoval snahu o minimalizaci zátěže zejména malých podniků.

Výkazem P5-01 byly v uváděných letech obesílány podnikatelské subjekty, právnické a fyzické osoby zapsané v obchodním rejstříku. Výkazy byly rozsahem sledovaných ukazatelů rozděleny do mutací podle počtu zaměstnanců podnikatelských subjektů:

- **mutací výkazu (m)** byly oslovovány podniky zpravidla s 0 evidovanými zaměstnanci (bez akciových společností)¹,
- **mutací výkazu (a)** byly oslovovány podniky zpravidla s 1 – 19 evidovanými zaměstnanci (bez akciových společností),
- **mutací výkazu (b)** byly oslovovány podniky zpravidla s 20 – 99 evidovanými zaměstnanci (včetně akciových společností s počtem zaměstnanců 0 – 99),
- **mutací výkazu (c)** byly oslovovány podniky zpravidla se 100 a více evidovanými zaměstnanci (včetně akciových společností).

Struktura výkazu P5-01 zohledňovala systém vedení účetnictví (podvojného). Mutace výkazu se od sebe odlišovaly rozsahem sledovaných ukazatelů. Z řady výkazů P5-01 byl nejméně rozsáhlou mutací výkaz s označením P5-01(m), resp. P5-01(a). Sledovaly se zde vybrané informace o charakteristice firmy a organizačních změnách, ukazatele o práci a mzdách, tvorbě hospodářského výsledku, výnosech a nákladech a o souhrnných ukazatelích aktiv a pasiv. Finanční údaje byly čerpány z účetních výkazů - Rozvahy a Výsledovky (Výkazu zisků a ztrát). Kromě výše zmíněné tzv. „kmenové části“ výkazu byly součástí vybraných výkazů také samostatné oddíly určené ke specifikaci vybraných ukazatelů podle kódů modifikované standardní klasifikace produkce (SKPm) a další samostatné přílohy.

Výkazem P4-01 byli v uváděných letech obesíláni podnikatelé, fyzické osoby nezapsané v obchodním rejstříku. Tyto zpravodajské jednotky byly oslovovány jediným typem výkazu bez ohledu na jejich velikost. Sledovaly se zde vybrané ukazatele o práci a mzdách, příjmech a výdajích, o majetku a závazcích a základní údaje o investicích. Výkaz P4-01 byl koncipován s ohledem na systém vedení daňové evidence (do r. 2003 jednoduchého účetnictví). Jednotky účtující v soustavě účetnictví vyplňovaly údaje podle účtů, účtových skupin a tříd z účtové osnovy pro podnikatele. Podnikatelé uplatňující výdaje procentem z příjmů vyplňovali výkaz na základě kvalifikovaného odhadu jednotlivých složek příjmů a výdajů.

Výběrový soubor

Vzhledem k velkému počtu jednotek poskytujících služby byla zvolena kombinace plošného a výběrového zjišťování. Základem pro výběr ekonomických subjektů obesílaných statistickým dotazníkem byl registr ekonomických subjektů (dále RES). Určující pro zařazení do plošné nebo výběrové části byl zejména počet zaměstnanců, od roku 2004 také velikost vlastního kapitálu. V tržních službách byly zpravidla plošně obesílány jednotky s 20 a více zaměstnanci.

Výběrová část souboru obesílaných jednotek je strukturována podle odvětví (dvoumístné kódy klasifikace OKEČ) a velikostních skupin subjektů (měřených počtem zaměstnanců). Výsledky zjištěné u jednotek ve výběrovém souboru jsou pomocí statistických metod dopočítány na celý základní soubor.

¹ Tato mutace výkazu byla zavedena od referenčního období v roce 2002. Do roku 2002 byly podniky s 0 evidovanými zaměstnanci oslovovány mutací výkazu (a).

Pro úlohu P4-01 (fyzické osoby nezapsané do obchodního rejstříku) bylo v roce 2005 vybráno celkem 5 065 jednotek, pro výkaz P5-01 celkově 8 449 jednotek. Rozsah souboru byl limitován finančními a také kapacitními možnostmi statistického úřadu. Z tohoto důvodu nebylo možné vyhovět veškerým požadavkům uživatelů, které se soustřeďují na podrobněji tříděná data než jsou definované výběrové skupiny - strata. Jedná se zejména o regionální údaje a údaje v detailnějším odvětvovém pohledu.

Metodická srovnatelnost

Za období od roku 1997 docházelo ke změnám v systému ročních strukturálních šetření, a to jak v obsahu a formě výkazů, tak i v matematicko-statistických metodách používaných při tvorbě výběrových souborů a při výpočtu výsledných odhadů. Důvody těchto změn byly vyvolány jednak vnějšími vlivy, jako jsou změny účetních předpisů a nové požadavky kladené na roční šetření ze strany jak domácích, tak zahraničních uživatelů dat (novela Nařízení Evropské rady č. 58/97), tak i postupným zlepšováním metod odhadu výsledků zjišťování a tvorby výběrových souborů.

Od roku 2000 jsou pro určení **aktivity ekonomických subjektů** využívána administrativní data. Za aktivní jednotku je považována jednotka, která předložila nenulové daňové přiznání. Tyto informace se využívají již ve fázi tvorby základních a výběrových souborů, ale také při konečném zpracování odhadů výsledků na celou populaci podniků.

Pro určení **velikostní kategorie** ekonomického subjektu (měřené počtem zaměstnanců) se využívají výhradně administrativní data – informace o počtu pojištěnců z České správy sociálního zabezpečení.

Nejdůležitější změny v obsahu dotazníků:

- od roku 2002 byly rozšířeny informace týkající se **zaměstnanosti**, zejména o sledování osob pracujících na dohody o provedení práce a dohody o pracovní činnosti a sledování odpracovaných hodin u jednotlivých kategorií zaměstnaných osob,
- od roku 2002 byl zařazen oddíl sledující základní ukazatele v **regionálním členění**, což je téměř nejčastěji se opakující požadavek uživatelů statistických dat,
- od roku 2003 se zjišťují informace týkající se vlastnické struktury podniků a identifikace vrcholového vlastníka.

Tyto a další změny v obsahu zjišťovaných údajů a ve způsobu zpracování dat a tvorby výběrových souborů byly vedeny snahou zkvalitnit výsledky statistických zjišťování. Doprovodným jevem je však nižší vypovídací schopnost meziročních srovnání.

Data uvedená v této analýze nemusejí být shodná s daty uvedenými v jiných publikacích (výsledky ze šetření v měsíční a čtvrtletní periodicitě). Rozdíly mohou být způsobeny například stavem údajů v Registru ekonomických subjektů ke dni generování výběrových souborů pro jednotlivé úlohy (různé výběrové soubory), aktuálním stavem účetních záznamů u jednotlivých vykazujících zpravodajských jednotek (opravy účetních záznamů, uzávěrkové operace) a dalšími metodickými rozdíly.

1.3 Metodika ukazatelů

Průměrný počet aktivních subjektů je počet subjektů, které byly aktivní alespoň po část roku. Uváděné počty subjektů jsou počty ze zjišťování, po dopočtu na základní soubor. Pro určení aktivity se využívají dostupné informace o tom, zda jednotka předložila daňové přiznání (tj. byla aktivní).

Počet pracovníků zahrnuje **aktivní podnikatele** (pracující majitelé firmy) a spolupracující členy domácnosti, pro něž je práce ve firmě hlavní ekonomickou činností, a **zaměstnance**. Od počtu zaměstnaných osob se liší o přepočtené počty osob pracujících na dohody o pracovní činnosti a dohod o provedení práce.

Průměrný evidenční počet zaměstnanců (ve fyzických osobách). Do evidenčního počtu zaměstnanců se zahrnují všichni stálí i dočasní zaměstnanci (bez ohledu na jejich státní příslušnost), kteří jsou ke zpravodajské jednotce (dále též "zaměstnavatel") v pracovním, služebním nebo členském poměru (kde součástí členství je též pracovní vztah). Vypočítává se jako aritmetický průměr průměrného počtu zaměstnanců za jednotlivé měsíce.

Průměrný evidenční počet zaměstnanců přepočtený na plně zaměstnané – přepočty se provedou u zaměstnanců

s kratší pracovní dobou,

v pracovním poměru vykonávajících práci jen příležitostně na výzvu a podle potřeb zaměstnavatele, mladších - do 18 let, kde zákon stanoví nejvýše 30 hodinový pracovní týden.

Průměrná hrubá měsíční mzda Podíl mezd bez ostatních osobních nákladů, který připadl v průměru na jednoho zaměstnance (vedeného v evidenčním počtu zaměstnanců) za jeden měsíc.

Mzdy bez OON Mzdy (vč. naturálních), poskytované zaměstnavatelem zaměstnancům (vedeným v evidenčním počtu) za práci. Ve statistickém výkaznictví se do mezd zahrnují základní mzdy a platy (mzdový tarif, platový tarif, smluvní mzda), příplatky a doplatky ke mzdě nebo platu, prémie a odměny, náhrady mezd a platů, odměny za pracovní pohotovost a jiné složky mzdy nebo platu. Nákladové mzdy se vedou na účtu společně s ostatními osobními náklady (OON); OON se však do mezd nezahrnují a vykazují se samostatně. Do mezd patří též příjmy společníků a členů družstva ze závislé činnosti, pokud tito společníci (členové) jsou v pracovním (členském) poměru ke společnosti (družstvu), a jsou tudíž vedeni v evidenčním počtu zaměstnanců. Do mezd se zahrnují také plnění mající charakter mezd (odměn za práci), hrazená ze zisku, fondu odměn nebo jiného fondu vytvořeného ze zisku.

Ostatní osobní náklady (OON) jsou odměny za práci, popř. obdobná plnění, poskytované na základě jiného vztahu než pracovního, služebního nebo členského poměru, a peněžitá plnění poskytovaná zaměstnancům v souvislosti se zánikem pracovního, služebního nebo členského poměru k zaměstnavateli. Do ostatních osobních nákladů (dále jen OON) patří zejména odměny za práce podle dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, odměny za posudky znalců, odměny dobrovolným pracovníkům pečovatelské služby, funkcionářům družstev, odstupné poskytované při skončení pracovního poměru, odměny členům orgánů společnosti a družstva hrazené z nákladů i ze zisku a další.

Hodnoty aktiv, pasiv a jejich složek vyjadřují stavy na rozvahových účtech ke konci kalendářního roku. Za fyzické osoby, účtující v systému daňové evidence (jednoduchého účetnictví) se jedná o stav jednotlivých složek majetku a závazků ke konci kalendářního roku. Náplň ukazatelů odpovídá účtové osnově pro podnikatele.

Výnosy (příjmy) celkem obsahují součet tržeb za vlastní výkony a zboží, změny stavu vnitropodnikových zásob vlastní činnosti, aktivace jiných provozních výnosů, finančních výnosů, mimořádných výnosů, zúčtování rezerv a opravných položek provozních a finančních výnosů a převodu provozních a finančních výnosů. U fyzických osob jsou příjmy dány jako součet příjmů za prodej výrobků, služeb, zboží, ostatních příjmů a uzávěrkových úprav příjmů.

Tržby (příjmy) za prodej vlastních výrobků, zboží a služeb představují tržby za prodej vlastní hmotné a nehmotné produkce externím odběratelům a tržby za prodej obchodního zboží, tj. produktů, nakoupených za účelem dalšího prodeje v nezměněném stavu.

Náklady celkem jsou časově rozlišené provozní, finanční a mimořádné náklady za sledované období. Obsahují náklady vynaložené na spotřebované nákupy, na prodané zboží, na služby, osobní náklady, daně a poplatky, jiné provozní náklady, finanční náklady, mimořádné náklady, odpisy, rezervy a opravné položky provozních nákladů, rezerv a finančních nákladů, daně z příjmů za běžnou činnost, z příjmů z mimořádné činnosti, převod podílu na hospodářském výsledku společníkům a převodů provozních a finančních nákladů. U fyzických osob je to součet výdajů na nákup materiálu, zboží, výdajů na mzdy a platby pojistného (sociální a zdravotní pojištění), provozní režie a uzávěrkových úprav výdajů.

Výkony jsou vypočteny jako součet tržeb (příjmů) za prodej vlastních výrobků, tržeb za prodej služeb, tržeb za prodej zboží, změny stavu vnitropodnikových zásob vlastní výroby a aktivace, snížený o náklady (výdaje) vynaložené na prodané zboží.

Výkonová spotřeba je součtem nákladů, vynaložených na spotřebované nákupy materiálu, energie, ostatních neskladovatelných dodávek a spotřeby dodávek od externích dodavatelů (výrobků, výkonů a služeb).

Účetní přidaná hodnota je vypočtena jako rozdíl mezi výkony a výkonovou spotřebou. Účetní přidaná hodnota je součtem těchto položek:

obchodní marže (rozdíl mezi tržbami za prodej zboží a náklady vynaloženými na prodané zboží)
+ tržby z prodeje vlastních výrobků a služeb
+ změna stavu vnitropodnikových zásob vlastní výroby
+ aktivace
- výkonová spotřeba.

Hrubá přidaná hodnota je ukazatel vypočítávaný v soustavě statistik národních účtů. Je definována jako nově vytvořená hodnota, kterou získávají institucionální jednotky z používání svých výrobních kapacit. Je stanovena jako rozdíl mezi celkovou produkcí, oceněnou v základních cenách a mezispotřebou, oceněnou v kupních cenách. Počítá se za odvětví nebo za institucionální sektory / sub-sektory. Hrubá přidaná hodnota snížená o spotřebu fixního kapitálu vyjadřuje Čistou přidanou hodnotu.

Souhrn Hrubé / Čisté přidané hodnoty za všechna odvětví v národním hospodářství nebo za všechny institucionální sektory /sub-sektory plus čisté daně z produktů představuje Hrubý / Čistý domácí produkt. Od **účetní přidané hodnoty** se liší zejména položkami, které se neobjevují v podnikovém účetnictví (například zisk z držby, imputované nájemné vlastníků bytů, daně, odhad šedé ekonomiky a další).

Produktivita práce představuje přidanou hodnotu (v běžných cenách) vytvořenou jedním pracovníkem. Vyjadřuje se v tis. Kč na pracovníka.

Rentabilita úhrnných vložených prostředků (ROA) je podíl hospodářského výsledku po zdanění a majetku (aktiv) celkem vyjádřený v procentech.

Rentabilita vlastního jmění (ROE) je podíl hospodářského výsledku po zdanění a vlastního jmění vyjádřený v procentech.

Rentabilita tržeb (ROS) je podíl hospodářského výsledku po zdanění a součtu tržeb (příjmů) za prodej vlastních výrobků, služeb a zboží vyjádřený v procentech

Rentabilita nákladů (ROC) je podíl hospodářského výsledku po zdanění a celkových nákladů (výdajů) vyjádřený v procentech.

Rentabilita mzdových prostředků je podíl hospodářského výsledku po zdanění a mezd včetně ostatních osobních nákladů celkem vyjádřený v procentech.